Чыла эл пролэтар-шамыч, ушныза!

Лэнин-Сталин паша вэрч кучэдалаш йамдэ лий!

Йамдэ лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН органжэ
1937 ий, 26 сэнтьабрь
№ 49 (485)

Моско олан 266-шо школышто тунэмшэ-шамычын ўжмышт почэш сорэвнованьыш ушныза!

Кугу Октьабрь рэвольуцийын XX-шо идалык пайрэмжым отличнэ отмэткэ дэнэ ваш лийаш

Моско олан 266-шо школышто тунэмшэ-шамычын сэрышышт

Пагалымэ йолташ-шамыч!

Партий дэн правитэльствын сталинский тыршымашышт дэнэ аваллымэ совэт школьник шамыч Кугу Октьабрь социалистичэский рэвольуцийын XX-шо идалыкышкыжэ—элын у Стэлинский Конституций почэш Совэтышкэ сайлымашлан йамдылалтмэ жапыштэ у тунэммэ ийыш тошкалыч.

Кугу Октьабрь рэвольуцийын XX-шо идалык пайрэмжэ вашэш чыла эл мучко у сэнымаш вэрч социалистичэский сорэвнованьэ фабрик дэн заводысо пашаэ, кўртньо корно пашаэ, колхозник да совхозысо пашаэ шамыч коклаштэ вийан толкын нöлталалтэш.

Моско олан туныктышо-отличник-шамычшэ сорэвнованьыш ушнэн, шкэ ончыланышт кок ий ик классыштэ шинчымашым тўрыс пытараш да школышто политик воспитаньым эн сайын эртараш задачым шындэныт.

Совэт школьник партий дэн правитэльствын сайын ончаш тыршымыж дэнэ пайдалана. Тудлан отличнэ тунэмашыжэ чыла условийыш ыштымэ. Сталинский Конституций дэнэ пэнгыдэмдалтшэ образованьылан права—пэш кугу крэдал налмаш, Совэт молодьожлан айдэмын поныго шинчымашыжым овладатлаш вэрым кумдан почэш.

Мэ, Моско олан Ростокин районын 266-шо школыштыжо тунэмшэ шамыч, шкэнан туныктышына-шамычын примэрышт почэш, Октьабрьысэ вашэш сорэвнованьыш ушнэна да чыла тунэмшэ-шамычымат шкэнан примэрна почэш кайаш ўжына.

Шкэ ўмбакына тыгай обазатэльствым налына:

1) 1937—1938 тунэммэ ийыштэ кок ий шинчымым иктат ынжэ лий манын тыршаш. Мэ „второстэпэннэ" да „основной" чырык-шамыч нэргэн шойак шонымаш ваштарэш улына. Тунэмаш пэрвой кэчэ да тугак тунэммэ ийын пытартыш кэчыштыжат, ий мучко мэ сай тунэмаш тўҥалына.

2) Пэдагог да ача-ава полшымо дэнэ классыштэ налмэ шинчымашым кэлгэмдаш да кумдан палаш общэобразоватэльнэ да спэциальнэ кружок-шамычым организоваш.

3) Сталин йолташын большэвизмым обладатлымэ нэргэн лозунгшым шукташлан кугурак класслаштэ тунэмшэ-шамычлан ВКП(б) да Маркс—Энгэльс—Сталинын пашаштым палаш политик тунэммэ кружок-шамычым почаш лийына.

Шкэнан Сталин пöлэмыштына вождь да мэмнан коммунист-партийын организаторжо шамычын биографийыштым тунэмаш тўҥалына.

Шкэнан школэш лэкторийым почына, тушто сай лэктор, докладчик, бэсэдчик шамыч мэмнан партийын гэроичэский историйжэ дэн граждан сарын историйжым палыктараш да троцкистско-бухаринский йапоно-гэрманский шпионшамычын осал паша ыштымэ мэтодышт нэргэн каласкалаш тўҥалыт.

4) Сай комсомолэц-шамыч полшымо дэнэ школышто чыла пионьэр отрäд-шамычым пэнгыдэмдэна. Тушто мэмнан родинынам да кугу Сталин йолташнам йöраташ прэданнэ шўлышэш воспитатлалташ тўҥалына, грамотно, культурно, лўдымö шкэнан чаплэ родиналанна достойно лийын воспитатлалтына.

5 ССР Ушэм Вэрховно Совэтыш сайлымэ нэргэн положэньым тунэмаш да тудым мöнгыштат, жактыштат, общэжитийыштат, мэмнан родинын тушманышт-шамычлан отпорым пуэн, умылтараш тўҥалына.

6 Сталин йолташын капиталистшамыч дэнэ авырналтмына нэргэн ойлымыжым ушыш налын мэ войэннэ-физкультур гашанам эшэ чот сайэмдэна. Спортивнэ школыштына кружок-шамычым шукэмдэна. Чыланат кум оборонно значок шамычлан „ПВХО", „БГТО", „ЮВС" да кугурак класслаштэ „Ворошиловский стрэлоклан" нормым сдайэна.

Сталинский пöлэк—историй дэнэ учэбник—айдэмын курым дэнэ погымо шинчымашыжым кэлгын тунэммаш мэмнан куандара. Мэ партий дэн правитэльствын мэмнан вэрч мучашдымын тыршымыжэ, мэмнам йöратымыжлан таум ыштэна да тидлан кўкшö успэваэмостьна, отличнэ шинчымашна да СССР Историй дэнэ Сталинский Конституцийым кэлгын тунэммына дэнэ ваш мутым пуэна.

Пагалымэ рвээ-шамыч, мэ шкэ обазатэльствынам шукташат тўҥалын улына. Мэмнан родинына мучко чыла школлаштат Октьабрь вашэш отличнэ тунэмшаш вэрч сорэвнованьэ тўҥалжэ манын мэ Тэнам ўжына.

Мэмнан ойна дэнэ ушныза!

Моско олан Ростокин район 266-шо школышто тунэмшэ шамычын кўштымышт почэш:

Калория Демидова, Ольга Комарова, Виктор Блюмин, Тоня Русанова, Тамара Барил.

ВЛКСМ ЦК-ан комсоргшо Л. Товбин.

Старшэ вожатый З. Баторина.

Шкэат тунэмына, ача-аваланнат умылтарэна

Школыштына ССР Ушэм Вэрховно Совэтыш сайлымэ законым кажнэ классыштэ тунэмын, лончылэн налаш лўмын кружокым ыштышна. Кружоклаштэ пэрвой заньатий 15 сэнтьабрьыштэ эртыш. Мэ заньатийыштэ мом умылмынам мöнгыштö ача-аваланна умылтарэна.

Иамбарцэв Ильимон.

Параньгэ район,
Матародо кыдалаш школ.

Мэмнан йöратымэ урокна

Тэний мэмнан ик у прэдмэт йэшаралтэ—тидэ Сталинский Конституций. Рвээ-шамыч чылан гайак Сталин йолташын у Конституций проэкт нэргэн докладшым да Конституций книгажым налыныт.

Сталин йолташын Конституций нэргэн ыштымэ докладшым пэш чот йывыртэн лончылэн лэкна. Мэ Конституцийын кажнэ пунктшым, кажнэ мутшым раш умылаш тöчэн тунэмын, „отличнэ" отмэткым налаш тыршэна.

Образцов Ивук.

Шэрнур район,
Коклала пэлэ кыдалаш школ.

Ўжмэтым шуктышым, Сэмьонов йолташ

Шукэртэ огыл тый, Сэмьонов йолташ, „Иамдэ лий" газэт коч газэт шараш ўжынат ыльэ. Ўжмэтым шуктышым. 20 сэнтьабрь мартэ чылажэ 15 экзэмплар „Йамдэ лий" газэтым шарышым. Октьабрь рэвольуцийын 20-шо ийдалыкшылан 50 экзэмплар тўрлö газэтым эшэ шараш мутым пуэм.

Гэрасимов Саньу.

Оршанкэ район,
Вэликополь пэлэ кыдалаш школ.

Кружок-шамыч пашаш пижыныт

Коклалапэлэ кыдалаш школышто (Шэрнур район) чылажэ 7 кружокым организоватлымэ. Кызыт драмкружок, хоровой, физкультур, МОПР, СВБ, Осоавиахим да литэратур кружок-шамыч пашаш пижыныт. Чыла тунэмшэ-шамыч кружок члэныштэ погат.

И. Образцов.

У-Торйал район библиотэкыштэ, тунэмшэ-шамыч лудашышт книгам налыт.

12-шо сэнтьабрьыштэ Москошто Красный площадьэш 23-шо Тӱньамбал рвезэ кечэ лӱмэш кугу дэмонстраций лийын.

Сӱрэтыштэ: Мавзолэй трибунышто. Шола гыч пурлашкэ—Хрущэв, Димитров, Сталин, Молотов йолташ-шамыч.

Ф. Кисловын фотожо.

КУМЫШО ВИЧИЙАШЫН ПЭРВОЙ СТРОЙКЫЖО

Большэвик-шамыч Волга (Иул) вӱдым кузэ уэмдат?

Тудым 8 плотина (пӱйа) дэнэ авырат: Званьковск (тудо кызыт ыштэн шуктымо—Волга—Москва канал тужэч тӱнгалэш), Угличэск (кызыт ышталтэш), Рыбинский (ышташ тӱнгалмэ), Васильэвск, Чэбоксарск, Куйбышэвск, Камышинск да Сталинградск плотина-шамыч.

Волга мучко иктаж 500—600 километр кужытэш 20-30 мэтр кӱкшытан пароход кошташ лийшан плотина ышталтыт.

Плотина-шамыч мланна пэш кугу пайдам пуат. Вэт кызыт Волга вӱд, утларакшым кӱкшака вэрлаштэ, пэш куаш. А плотина-шамыч вӱдым чумырэн кучат. Волга мучко 3-4 мэтр дэч куаш огыл кэлгыт лийэш. Тунам вара кугу пароход-шамычат шошо гыч тӱналын шыжэ пытымэш кугу грузым шупшыктэн кэртыт. Тидэ иктэ.

Плотина-шамыч пэш кӱкшӧ улмылан кӧра кӱшӱчын вӱд кугу вий дэнэ шунгалт йогаш тӱналэш. Плотина йэда кугу элэктростанций-шамыч лийыт. Мутлан Куйбышэво ола воктэнэ лийшаш 2 кугу гидростанций—тӱньаштэ эн кугу вийан лийыт. Мэмнан элын кызытсэ эн вийан гидростанцийжэ—Днэпрогэс дачат вич пачаш вийан лийыт. Нинэ кугу гидростанций-шамыч тӱжэм километр коклашкэ кугу заводлаш—Москош, Горькийыш, Златоустыш, Магнитогорскыш токым (вийым) пуэн шогаш тӱналыт. Тидэ вэсэ.

Кумышо кугу пайдажэ тэвэ кушто. Волга мучко кугун киндэ шочман мландэ йатыр уло. Но нунылан вӱд ок ситэ. Нунын гоч йогышо вӱд шагал. Срэднэ Азий вэлым пуэн шогышо кукшо мардэж ӱдымӧ киндым локтылэш. Волга йыр лийшаш гидростанций-шамыч кукшо ийгычын сэнгат. Элэктроэнэргий полшымо дэнэ Волга гыч вӱдым клана гоч стэплашкэ колталтэш. Ик Куйбышэвск станций гына Бэльгий государствын мландыж нарэ мландылан—3 миллион гэктарыш вӱдым ситараш тӱналэш. Тидэ мландэ ий йэда 2 миллион тонн шыдаҥым утыжым пуаш тӱналэш. Вот Волгым уэмдымашын тыгай кум эн кугу пайдажэ.

Утларак кугу плотинажэ Куйбышэв ола лишнэ лийэш—(кужытшо 3 километрат пэлэ). Инжэнэр-шамыч плотина ыштышаш вэрым ончэн налыныт, кузэ ыштышаш планымат ыштэныт. Тидэ плотина воктэнсэ „тэнгызын“ кугытшо Онэжский йэр нарэ лийэш, 7 тӱжэм квадратнэ километр кумдык вэрым налэш.

Нинэ кугу сооружэньэ-шамыч куд ий гыч йамдэ лийыт. Тыгай кугу пашалан тидэ пэш кӱчык срок. Днэпрогэсым вич ий ыштымэ, а Куйбышэвск плотинам лу пачаш кугун ышташ кӱлэш.

Волгам рэконструктироватлымаш—шушаш кумышо вичийаш планын ик кугу пашажэ. Тидэ план мэмнан элым палаш лийдымашын савыра.

Тольам пуштшо калык тушманым мландэ ӱмбач ӱштылаш йодына!

Мэ, Йошкар-ола 4-шэ номыран Пэлэ Кыдалаш Школын 7-шэ „Б“ классыштэ тунэмшэ, пионьэр-шамыч мэмнан йолташна Тольа Суриковын класс тушманын кидэш колымыжлан пэш чот ойганэна.

Тольа отличнэ тунэмшэ, сай пионьэр вожатый да активнэ общэствэнник ыльэ. Но класс тушман кидэш тудын рвезэ илышыжэ кӱрылтӧ. Мэ Тольа Суриковым йомдарышна.

Калык тушман-шамыч мэмнан ончык каймынам ужын, эрэ утларак да утларак шыдэшкат. Нуно партийын да йӧратымэ вождь Сталин йолташнан мланна пуымо эрыкым шупшын налнэшт. Но садыгак огыт кэрт. Совэт калык нуным йӧршэш вуклэн пытара.

Тольам пуштшо калык тушманын пашажым кӱчык жапыштэ тэргэн налаш да нуным мландэ умбач ӱштылаш, эн кугу наказаньым пуаш—луаш пролэтар суд дэч трэбытлэна.

Чэвэрын, йӧратымэ Тольа йолташ!

Анисимов Тольа, Гридинский, Базунов молат. Чылажэ 20 йэнг кидым пыштэн.

У-Торйал район, Куан-Памаш ПКШ-сэ тунэмшэ-шамыч льотчик-шамычын Йӱдвэл польусышто чоҥэштымышт дэнэ чот ингэрэсоватлат.

СӰРЭТЫШТЭ: 4-шэ классыштэ тунэмшэ-шамыч созэт льотчик шамычын ыштымэ йуж корнышт ым кэнымэ годым картыштэ ончат. (А. Овэчкинын фотожо).

Тольа Суриковым пуштшо калык тушманлан эн пэнгыдэ мэрым

Йошкар-ола 4-шэ номыран школышто тунэмшэ-шамычын каныш жап годым молгунамсэ гайэ вэсэлан модын курштэлмаш огэш кой. Нунын тачэ ойганыштэ чурийыштым вэлэ ужаш лийэш.

Тэвэ урок пытышашлан звонок йӱк шоктыш. Рвезэ-шамыч классла гыч иктэ коддэ школ кудывечыш лэктын погынышт.

Тачэ нунын коклаштэ илыш дэнэ йывыртышэ да вэсэла йолташышт—Тольа Суриков укэ. Тудым — 22-шо сэнтьабрьыштэ класс тушманын кидшэ нунын радам гыч луктын.

Школ дирэктор Татьана Ивановна, Тольан трагичэский колымыжо лӱмэш митингым почэш. Тудо Тольан школышто тунэммыжэ, рвезэ-шамычын тудым йӧратымышт да тудын трагичэский колмыжо нэргэн ойла.

—Рвезэ-шамычын кумылышт тодылалтын, шинча вӱдышт йога.

Тэвэ Тольан ик классыштэ тунэмшэ пионьэр йолташыжэ Тольа Анисимова ойла:

—Рвезэ-шамыч, мэ тачэ шкэнан коклаштына йӧратымэ йолташнам, Тольа Суриковым огына уж. Класс тушманын кидшэ дэнэ тудо самырыкынак укэ лийэ.

Мыланна ойгырэн шинчыман огыл, класс тушман ваштарэш пионьэр отрядна-шамычнам эшэ чотырак пэнгыдэмдэна да йӧратымэ йолташна олмэш шӱдӧ да тӱжэм дэнэ пионьэр-шамыч лийыт.

Тэвэ адак Вальа Парфьонован йӱкшӧ шоктыш:

—Рвезэ-шамыч, тачэ мэмнан школ да пионьэр отрядна-шамыч кугу ойгым эртарат. Мэ 22 сэнтьабрыштэ класс тушманын кидшэ дэнэ шэргэ йӧратымэ йолташнам йомдарышна.

Тольа мэмнан дэнэ пырльа 7 классын „Б“ группыштыжо тунэмэш да звэна вожатый, тунэммашыштэ отличник ыльэ.

Класс тушман-шамыч мэмнан сэнгымашнам ужын чытэн огыт кэрт. Нуно мланна партийын да йӧратымэ вождьна Сталин йолташын пумо пийалнам шупшын налнэшт.

—Рвезэ-шамыч, Тольан трагичэский „колымо лӱмэш, тунэммашын качэствыжым да дисциплинынам эшэ чотырак нӧлталына!

Вара нуно шкэ рэзольуцыштышт Тольа Суриковым пуштшо класс тушманын пашажым пэш вашкэ, кӱчык жапыштэ тэргэн налаш йодыч да Тольан трагичэский колмыжо лӱмэш „отличнэ“ дэн „хорошо“ отмэткым гына налаш манын пунчальыч.

Ик кэчыштэ кок прогул да ик вараш кодмаш

Класс Сэргэй Павловичын пропорцийын отношеньэ-шамычшэ нэргэн умыландармыжым колышт шинча.

Но тэвэ омса йўк шоктыш, Горлов Алэксандрын тованэн пытышэ, кужо ўпан вуйжо койо.

— Лийэш?,—йодо Горлов, шкэжэ нэлын шўлэштэш.

Но Горлов, ваш мутым вучыдэ классышкэ пурэн, вэрышкыжэ шинчэ. Сэргэй Павловичат нимом пэлэштыдэ, умбакэ умыландараш пижэ.

Тьэмэ онгай ыльэ гынат, Горлов Алэксандрын толын пурымыжо дэнэ классыштэ тыршэн колыштмаш лушкыдэмэ. Горловын вараш кодмыжо да туныктышын ваш мутым вучыдэ, пурымыжо нуным брыктарэн

Тидэ 18-шэ сэнтьабрьыштэ, Мэдвэдэво Пэлэ Кыдалаш Школын (Йошкар-Ола район) 6-шо „А" классыштыжэ лийын.

Вараш кодмаш да кэчэ кодымаш тидэ классыштэ тачэ пэрвой кана гына огыл. Тэвэ тачэ кэчынак Пильышкова Аниса дэн Савинов Алэксандр тунэмашат толын огытыл, а Горлов вараш кодын. Ындэ тудо тунэмаш тўҥалмэ годсэк кок кана вараш кодын да ик кэчым кодэн. А школ мучко кунар вараш кодмаш да кэчэ кодымаш лийын?

Мэ вараш кодшо-шамыч дэнэ кутырышна. Нуно тэвэ кузэ амалым муыт:

— Мый эрдэнэ малэн колтэнамат,—вигак ойла Иашмолкин Сэрафим,—вараш кодынам манын шоналтышымат, школышко шым кайэ. Да эшэ школышко толашыжат жап кўлэш. Школышко толам гын, воштылаш тўҥалыт шонышым...

А Горлов Алэксандр дэнэ тыгай паша лийын кайэн. Тудо школышко эр толынат, урок тўҥалмым вучэн брканэн пытэн. Вара мӧнгышкыжӧ оксалан кайэн. Тидэ жапыштэ урок тўҥалынат, вараш кодын.

Тугак Афанасьэват йол корштa, адак йолэш чийаш укэ ыльэ манын, школышко тунэмаш ыжым тол манэш.

Тидэ чий-шамыч прогульщик-шамычым оправдайшашлык огытул гынат, рвээ-шамыч шкэныштым титаклан ынэшт шотло.

Да, мэ эшэ тунэмашыжат кызыт вэлэ тўҥалын улына,—манэш Афанасьэв,—тидэ тўҥалтыш кэчылаштэ гына тыгэ.

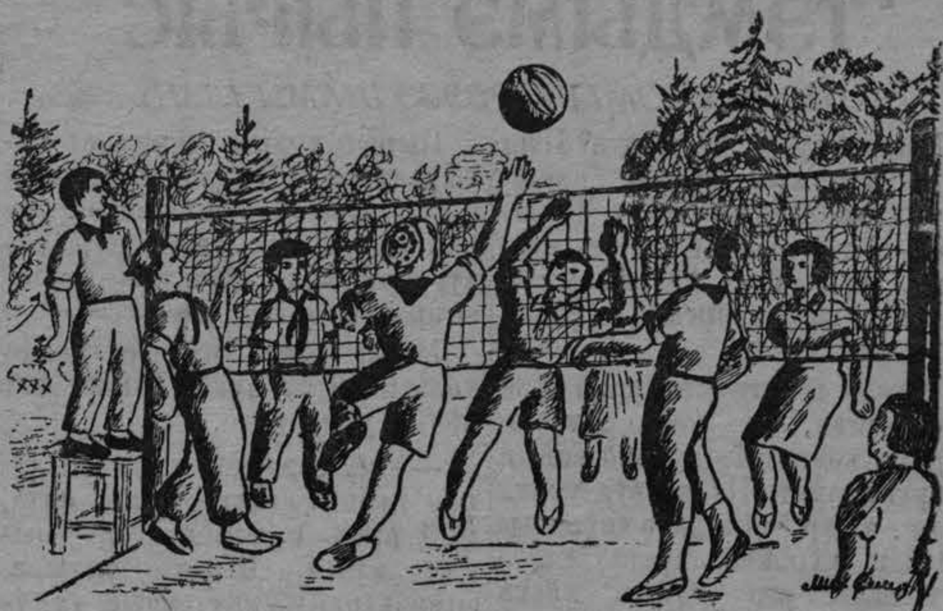
Тыштэ эшэ тошто сэмынрак шонат. Пуйто пэрвой чырыкыштэ кэчымат кодаш лийэш.

Отряд совэт дэн звэна вуйлатышэ-шамыч ик сбор гыч эртарэныт гынат, рвээ шамычын вараш кодмышт нэргэн ушышкыштат пурэн огыл.

Горлов Алэксандрын титакшым сборышто пэш ончаш лийэш ыльэ. Тудо урокыш вараш кодмыжо дэнэ шкалаҥжэ вэлэ огыл, тудлан лийын уло класс пэл урокым йомдарэн.

Рвээ-шамыч, тэмдан классыштыда ик йолташда прогулым ышта гын, тудо пўтынь классдам ўлык волта. Прогул ваштарэш чот кучэдалза!

Голубцэв В. Ф.

Шыжэ чэвэр кэчэ урэмыш модаш ўжэш. (М. Т. Смирновын сўрэтшэ).

У вий дэнэ, у уш дэнэ кэчын школыш коштына

Кўш кўзалын шыжэ кэчэ
Воштыл мландым ончалэш.
Сай садэрым, у сад пэчым
Сай салам дэн мокта пэш.

А пўртўсшӧ ындэ тўсшым
Кэчын вэсым вашталта,
Кэчэ тачэ той лышташым
Рвээ йэҥ гай воштылта.

Шыжэ кэчэ рвээ-шамычым
Шыргыж школыш ужата.
Корно ўмбалсэ пистэ укшым
Йул мардэжшэ модыкта.
У тунэммэ ий тўҥалын
Куанэн пэш шўм кылна.
У вий дэнэ, у уш дэнэ
Кэчын школыш ошкылна.
Кэҥэж каныш пэш сай эртыш:
Пэнгыдэмэ кап-кыл, уш,
Ноймашна кайыш, шулыш,
Сай канэн вуй лий луш.

Йужышт каныштлагэрлаштэ:
Крым, Таир, тулэч молат.
Сылнэ сай пўртыс лонгаштэ
Рвээ сайын вийаҥ толат.
Мӧнгыштат мэ сай канэнна:
Монда, лудна, йўштылна...
Каныш эртыш ой, пэш сай!
Кап кыл лийын брэнзо гай!
Мэ наук вийым, шинчымашым
Кулын, пижын погэна.
Сталин Конституцийын праважым
Лач паша дэн шуктэна.
Илыш чаплэ—тунэмаш сай!
Почо Октьабрь корнынам.
Лэнин, Сталинлан тау!
Шуктэна мэ шӧртньӧ ойдам.
У тунэммэ ийна шулдэн да
Куанэн пэш шўм-кылна.
Адак у вий, у уш дэнэ
Тачэ школыш ошкылна!..

Димитрийэв Вӧдыр.
Шэрнур пэдучилищэ.

Кугу учоный К. Э. Циолковский

Кок ий ожно, 1935 ий 19-шэ сэнтьабрьыштэ нэлэ чэр дэнэ чэрланэн киймэ дэч вара, кугу знамэнитый учоный Константин Эдуардович Циолковский колэн колтыш.

Колмыжо дэч ик мыньар кэчэ ончыч, вакшыштэ чэрланэн киймыжэ годым Константин Эдуардович, Сталин йолташлан шўмым тарватышэ писмам возэн. Тудо шкэ писмаштыжэ тыгэ возэн: „Совэт власть дэн Лэнин—Сталин партий гына мланэм кугу полышым пуэныт. Авиацэ, ракэтоплаваньэ да мэжпланэтнэ сообщэньэ дэнэ чыла шкэ труд-шамычэм айдэмэ культурын чын ончыл руководитэльжэ—большэвик партий дэн совэт властьлан пуэн кодэм."

Пўтынь илышыжэ гыч К. Э. Циолковский пэл ўмыржым учитэль пашаштэ ыштэн эртарэн. Тудо матэматик да физик дэнэ прэподаватэлэн шогэн. Шкэ урокшым К. Э. сӧралын да сайын эртарэн моштэн.

Тудо уста учитэль улмаш, но шкэжэ учитэль дэч поснак тунэмын. Лу ийашыж годымак Циолковский скарлатинэ чэр дэнэ чэрланэн кийэн. Тидэ шучко чэр тудым пэлэ сонгырэш шуктэн. Сандэнэ пэлэ сонгыра йоча школыш коштын кэртын огыл. Тудын ачажэ дэн аважэ эрэ нужна илышыштэ илэныт. Учитэльым тарлэн туныкташ оксашт лийын огыл.

Константин Эдуардович книга-шамыч дэнэ самостойатэльнэ тунэмаш тўҥалын. Тудын книга гыч тунэммыжэ, шкэнжын чот тыршымашыжэ арам ыш лий. Тудын шкэ тунэммашыжэ, тыршымашыжэ тудлан кугу пайдам пуэн. Самырык ийаш гыч тўҥалын пытартыш жап мартэ Константин Эдуардович шкэ йара жапшым воздухоплаваньэ областьыштэ изобрэтатэльствэ пашалан пуэн. Тудын —тидэ йӧратымаш пашажэ улмаш.

Аэропланым изобрэтатлымаш дэч шуко жап ончычак Циолковский кугу научно книгам возэн. Тудо шкэ книгаштыжэ аэропланын тэорийжым, тудын расчотшым да описаньыжым тичмаш ончыктэн. Эшэ лу ий ожнак пэрвой дирижабльым ыштэн шуктымо дэч ончыч палыдымэ учитэль воздушно корабльын тыгай проэктшым ыштэн.

Циолковский тўҥаштэ пэрвой гана опытлан чонэштышэ аппаратын аэродинамичэск трубажам шонэн луктын да тудым ыштэн. Тудын тидэ пашажэ отзывлан кугыжан Наук Акадэмийын пурэн да тушто сай оцэнкым налын. Акадэмий варажым йорло изобрэтатэльлан полшаш лийын да тудлан опыт ышташыжэ...470 тэҥгэ оксам вэлэ пуэн.

1903 ийыштэ тўҥаштэ пэрвой гана Константин Эдуардович йуждымо планэт кокласэ пространствым сэҥэн налшаш вэрч корным ончыктэн пуэн. Тудо мландэ гыч планэт коклассэ пространствыш пэш писын чонэштышэ да иктаж могай планэтыш содор мийэн шушо снарьадым ыштэн.

Циолковскийын снарьадшэ ракэт принцип дэнэ ыштымэ. Тидэ ракэт йуждымо пространствыштат чонэштэн кэртшэ улмаш. Тыгэ Циолковский ракэтыштэ мландэ атмосфэр гыч чонэштэн кэртшэ машинын образэцжым ужын.

Совэт Ушэмыштэ кызыт тыгай ракэт-шамычым ышталтэш. К. Э. Циолковскийын гэниальнэ шонымашыжым шуктымаш айдэмылан йуждымо океаным сэҥэн налаш да моло планэтлашкэ мийэн толаш полша.

Кугу учоныйын пўтынь илышыжэ кўчызӧ да шужымо шотышто эртэн. Рэвольуций мартэ тудо пэш нужна шотышто илэн. Шукыж годым К. Э. воштылтыш да игылтышымат ужаш пэрнэн.

Рэвольуций дэч вара, 60 ийаш шонгӧ лиймэнгыжэ, Циолковский у илышыш пура. Совэт власть гына тудын трудшым аклэн моштэн да шонгӧ вэлэшыжэ научно пашам умбакыжат шуйаш кўлэш условийым пуэн. Совэт правитэльствын тыршымашыжэ дэнэ Константин Эдуардовичлан наук паша ыштышашыжэ чаплэ лабораторий да у прибор-шамычым пуэн ыльэ.

3-шо могыр „Иамдэ Лий"

86

ТЭМДЫМЭ ПЫРЫС

(ЙОМАК СЭМЫН, РВЭЗЭ ШАМЫЧЛАН)

Рвэзэ-шамыч, тэ палэда? Пэш онгай, кэнэжым эрдэнэ вакшвачын ик трусик дэнэ тӧрштэн—вӱд сэрыш, олыкыш куржаш. Иуж йатката, шӱлалтэт да онэт гына оварга. А пӱртысшӧ могай мотор!

Кожла шэнгэчын тарай гай йошкаргэн, эр кэчэ лэктэш. Арама коклаштэ тӱрлӧ кайык шэргылтарат. Нэмдэ вӱд ӱмбал шып, ужар чийа дэнэ чийалтымэ изи кӱртньӧ кроватьыштэ кум ийаш аза сайын ласка омо дэнэ малэн киймыла койын, йывыжгэн йога. Коклан изтаж могай йошкар ӧрдыжан изи кол вӱд ӱмбалнэ мом ыштат ман ончалэш, альэ вӱд ӱмбач чонэштышэ кармым ужын, нэлам манын тӧрштэн, угыч вӱд йӱмак шылэш. Тунам вара йужалгэ вӱд ӱмбалнэ эн ончычак мэлна салма кумдык йыргэшкэ койэш, вара кугэмынкугэмын сэр мартэ шарлэн адакат шып лийэш.

Чу? Ончальым гын, ужар вӱд сэрыштэ, арама воктэн сӱр мэранг кок шэнгэл йолжо дэнэ шинча. Ончыл йолжо дэнэ кужу энэр воштырым кучэн, воштыр мучаштыжэ лэскэ (шӱртӧ) койэш. Мом тудо толаша шонэм. Лӱдыкташ огыл манын, пушэнгэ шэнгэк шылым.

Изиш лийэ, вэс могырым кугу шэм пырыс „мьäу-мьäу", магырэн мэранг дэкэ тольо. Мэрангат пырт лийэ.

—Э, тый сур мэранг, мом ыштылат?—маньэ шэм пырыс. Кугу йӱкшӧ дэнэ йодо гынат, сур мэранг пашак ыш лӱд.

—Мом, от уж мо? Колым кучэм!—шоктыш.

—Мо тый колым кочкат мо мэранг, вэт пушэнгым вэлэ нултат да мэмнан озан ковыштажым тэнтэчэ кочкын кайэнат,—адакат шэм пырыс почшым кок пачаш кадыртэн ойлыш.

—Укэ, мый кол кочмашэм укэ. Колым энэрэн шинчаш йӧратэм, тидэ пэш онгай паша, маньэ мэранг.

—Кэрак, кол энэраш вара сай мо, мыйат толашэн ончышаш,—пырыс тыгэ шоналтышат,—сур мэранг, энэрэт пу, мыйат колым кучынэм,—йодо. Мэранг ваштарэш ыш лий, эрнэржым шэм пырыслан пуыш.

Пырыс энгэрым нальат, копаж дэнэ кармым рултэн кучыш. Вара энэрым кэрын вӱдыш кудалтыш. Шкэнжын шӱмжӧ пыртка, кол кочмыжо пэш шуын. Мэранг утларак арама йымак пурэн, пырысын кол кучымыжым кӱта. Ужэш, энэр панга йыр вӱд тарванэн, изи йыргэшкэ шамыч койыч.

—Эй колызо, энэрэтым лук, кол чӱнга!—кычкыральэ.

Пырыс колым шижын чытыралтыш, энэр вондыжым шупшыльо. Энэр мучаштэ пырт изи кол койын гына шу, вэс кугурак кол тӧрштэн нэльэ, энэр вӱд йымак йомо.

Мэранг ӧрӧ:—пырыс молан колэтшым от лук? Ындэ вэт кокыт уло—йодо.

—Укэ, садэ кол изи, мыланэм икана нэлаш вэлэ сита, мый кугу колым луктам,—пырыс маньэ. Шкэжэ чытыра, энэр вондыжымат сайын ок кучо, вӱд ӱмбалнэ энгэрыш пижшэ колын вуйжо койэш. Шукат ыш лий, лэскэ вӱд йымак кайыш, энэр вондо кадыргыш. Энэрэт вашкэрак лув!—кычкыральэ мэранг.

Пырыс пэнгыжалтыш, йолжо дэнэ чотырак энэртэн, энэр вондыжым кӱш шупшыльо. Лэскэ мучаштэ энэрэш кугу шэрэнгэ пижын. Почшо дэнэ вӱд ӱмбалнэ лупша. Мэранг утларак ӧрмалгыш. Пырыс, молан колэтшым от лук, тыланэт садак кок обэдэтлан сита,—маньэ. Шэм пырыс мэрангым шӧрын ончалын, ӧршыжым вэлэ тӧрлатыш.

—Мыланэм ик арвьалан ситыше колым кучаш кӱлэш!—маньэ.

Шкэжэ кугэшнэн, энэржэ дэнэ гына модэш. Шэрэнтым то кӱш нӧталэш, то вӱд йымак колта.

Ой, вӱд йымачын, кугу, кыньэр кутыш нуж кол тӧрштэн, шэрэнтым нэлын энэрэш пижэ. Кугу почшо дэнэ лэскым пэрыш. Пырыс кид гыч энэр вондо мучышталтэ, нуж почэш кайыш. Шэм пырыс лӱдмыж дэнэ вӱдыш ала кузэ пурэн кайыш. Мэранг лӱдын,—Утарзэ! Кара—ул, утарзэ!!—кычкыра.

Почанг-почанг пырыс вӱд гычын лэктэ. Чыла нӧрэн пытэн, ӱмбачынжэ лавран вӱд йога. Шӱыштыжӧ лышташ пижын, лышташ валнэ жава шинча. Жава мыландыш тӧрштышат,—кӧ мыланэм акым тӱла, мый чонан пырсым вӱд гыч утарэн, шупшын луктым! — кычкыральэ.

Шэм пырыс пэш шыдэшкыш, жавамат тура ончалын, кэртмыж дэнэ кычкыральэ:

—Кай тышэчын вашкэрак, шинчамлан ит кончо!

Жава вӱдыш тӧрштыш. Шэм пырыс ӧрӧ, кол кочмыжат мондалтэ. Тидэ жапыштэ сур мэранг чытэн кэртдэ улo вийжо дэнэ, мӱшкыр корштымэшкыжэ воштыл-воштыл пӧрдальат вара пырслан каласыш:

—Шэм пырыс, тый тэмдымэ улат, садым тыйэ ынгтлэ!—маньэ.

В. Йалтай.

Йошкар-Ола срэднэ школысо отличнэ тунэмшэ-шамыч. Шола гыч пурлашкэ: Максимова Клара, Царантай Рита, Винокурова Катьа. (Йошкар-Ола пионьэр пӧртысӧ фото льубитэль-кружокын фотошт).

МЛАННА СЭРАТ

ЖУКОВА ВАРВАРА ТУНЭМНЭЖЭ

Сталинский Конституцийын 121-шэ статьажэ тыгэ ойла: „СССР граждан-шамыч образованьым налаш правэн улыт".

Но йужо вэрэ школышто всэобщо обазатэльнэ туныктымо нэргэн РСФСР Наркомпросын лукмо пунчалжым илышыш огыт пурто. Примэрлан, „Авангард" колхоз члэн (Иэльньаги) Жуков Иван Захаровичын нэлына. Тудын 12 ийаш ӱдыржӧ, Варвара, тӱналтыш школыш тунэмаш коштэш. „—Шкэ ӱдырэмлан шкэ оза улам, шонэм тунэмаш колтэм, огым гын, огым"—манэш Жуков Йыван. Изи ӱдыржӧ, Варвара, шортын-шортын тунэмаш кайнэжэ, ачажэ тудым школышко ок колто. Молан йӧра тыгай койыш?"

Жуков йолташ, кӧ тылат шочшэтым тунэммаш гыч чараш правам пуэн.?

Йал совэт тидэ фактым кызытак тэргэн налэш манын ушанэна.

Игнатьйэв.

Кавыш жапым моштэн огыт эртарэ

Тунэммэ годым вуй да капкыл нойа. Тидым чыланат палат. Садланак вэт каныш жапым, моштэн культурно эртарыман. Но мэмнан арын пэлэ кыдалаш школышто каныш жапым шургэн, пуракым нӧлтэн куштальштын вэлэ эртарат. Модыш шотышто лачак ик биллиардак вэлэ. Библиотэк тӱкылымӧ, газэт-журнал укэ. Мэ дирэкцэ дэч каныш жапым организованнэ эртараш полшаш йодына.

Курганов В. И.

Морко район, Арын пэлэ кыдалаш школ.

Драмкружокна пашаш пижмыжым ончыктыш

Мэмнан драмкружокна пашажым тӱналын. Тидэ жапыштэ кружокна „Званный вечер" пийэсым йамдылыш. 22 сэнтьабрьыштэ пэдучилищэшна тунэмшэ-шамычлан модын ончыктышна. Спэктакль пэш сайын лэктэ.

Литвин Йыван.

Йошкар-Ола район, Кузнэцово пэдучилищэ.

Палэныт

Кодшо номырышто кок туштым пуртэн улына ыльэ. Нинэ тушто-шамычым палэныт: Фэдотов Иыван (Иошкар-ола район, Кузнэцово пэдучилищэ), Литвин Иыван (тужэчак).

Пэрвой туштыжын отвэтшэ—ӱмыл, кокымышыжын—шопкэ.

Пионьэр увэр-шамыч

Чыланат газэтан улына. Мэ школышто тунэмшэ йоча-шамыч иктэ коддэ чыланат „Йамдэ-лий" газэтлан 8 тылызаш подпискым ыштышна. Тунэммэ ий пытымэш чыланат газэтан лийына.

Чэрмазов А.

Ронгэ район, Кужмарий ПКШ.

Пырдыж газэтым лукна. Вэрховно Совэтыш сайлымэ положеньым умылтараш „Йӱльэдӱр" колхозышто (Ронгэ район) тунэмшэ-шамыч лӱмын пырдыж газэтым лукна. Колхозник-шамыч газэтым куанэн лудыт.

Ильан-Васлий.

Врид. отв. редактора—
А. З. РЭЧКИН.

Рэдакцэ адрэс: Йошкар-Ола, Совэт пӧрт 24 № комнат, „Йамдэ лий" рэдакцэ.

Упол. Марлита № А—338. Тираж 7360 экз. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-шэ типогр. ВЛКСМ Маробком орган Савыктышэ „Марий Коммун"